

گزاشته‌ها

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال هفتم، شماره یکم و دوم، بهار - تابستان ۱۴۰۱ [انتشار: زمستان ۱۴۰۲]

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب، سی سال تلاش • معرّفی کهن‌ترین نسخه چهارمقاله نظامی عروضی، کتابت قرن هشتم هجری / امیر ارغوان • شاعران کجچی: خانواده‌ها، شعر و اشکال حمایت در آذربایجان و فراتر از آن (قرن چهاردهم تا هفدهم) / کریمت ورنو، ترجمه: مهدی رحیمپور • کتیبه دوزخانه زلمسکورت / احسان شیرازی، با همکاری ایگور اشیراوخ پندنامه انوشیروان: دست‌نویسی نویافته از منظومه امیرالشعرا برهانی نیشابوری / مهدی طهباس • یادکرد «خلیج فارس» در قاموس‌های تورات عبری و تلمود / حیدر عبیوس رساله دموذات تحریر عبارات / علی بودی • بررسی بیثی از دیوان انوری ایبوردی / محمود علی‌پور • تذکره المعاصرین، تذکره‌ای ناب از سراینندگان فارسی‌سرا / جمیل جالی، ترجمه: انجم حمید • بیثی نویافته از سنایی غزنوی / محسن احمدپوشی • مثل‌ها و کنایات مشترک فارسی و عربی رایج در فلسطین / سهیل باری گنڈو • عارف ایچی یا عارف الحی اصفهانی؟ (ادراکی بر یک بدخوانی از مصحح لطائف الحیال) / محمدمصطفی خاتمی • بررسی کتاب تلفظ در شعر کهن فارسی (اوراست دوم) / مهدی کمالی • برگ‌های کهن از ترجمه پارسی قرآن مجید (قرآن شیرازی) / میلاد یگلدو • نقلی بر کتاب نظامی گنجوی: زندگی و آثار/ مهدی فیروززاد • مختصری درباره شیوه ضبط کلمات زبان‌های ایرانی میانه غربی، ایرانی باستان، هلندی باستان و یونانی به خط فارسی / سید احمدرضا قاسمی • شیوه ضبط واژه‌های متون میخی به خط فارسی / سهیل بنیاد • زندگی و آثار فرانضی‌زاده محمّدسعید افغانی / نسرته صالح • پاسخی به نوشته عارف نوشاهی درباره فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه کنگره / علی منوری آقانه

شده خوان ز عشق دیرت
کفتی اندر غم رخ لب
با سنی قدر صدق کنت جلال
ما که دارم بره بره و مضام
کست در دیده دور باب بت
شاه بر تخت جمهرش رای
که بطفت نمای رنجبال
کنت باوی سنی هککل روی
پیت رامی دراز در پشیت

هر زمانه ترا ندیدم
پریان چون گنبد بر کنای
پندراست تا بعد قاف
که سهر جوان و پسنبل روی
پیت رامی دراز در پشیت

فهرست

سرخن

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب: سی سال تلاش ۵-۶

جستار

- معرفی کهن‌ترین نسخه چهارمقاله نظامی عروضی، کتابت قرن هشتم هجری / امیر ارغوان ۷-۱۸
شاعران کججی: خانواده‌ها، شعر و اشکال حمایت در آذربایجان و فراتر از آن (قرن چهاردهم تا هفدهم) /
کریمستف ورنر: ترجمه: مهدی رحیم‌پور ۱۹-۳۵
کتیبه دوزبانه زلمکوت / احسان شواری: با همکاری ایگنو اشتراوخ ۳۶-۵۵
پندنامه انوشیروان: دستنویسی نویافته از منظومه امیرالشعرا برهانی نیشابوری / مهدی طهماسبی ۵۶-۶۹
یادکرد «خلیج فارس» در قاموس‌های تورات عبری و تلمود / حیدر عیوضی ۷۰-۷۲
رساله رموزات تحریر عبارات / علی بوذری ۷۳-۷۸
بررسی بیتی از دیوان انوری ابیوردی / محمود عالی‌پور ۷۹-۸۱
تذکره المعاصرین، تذکره‌ای نایاب از سرایندگان فارسی‌سرا / جمیل جالبی: ترجمه: انجم حمید ۸۲-۸۹
بیتی نویافته از سنایی غزنوی / محسن احمدوندی ۹۰-۹۲
مثل‌ها و کنایات مشترک فارسی و عربی رایج در فلسطین / سهیل یاری گلدزده ۹۳-۹۵
عارف ایجی یا عارف الحی اصفهانی؟ (درنگی بر یک بدخوانی از مصحح لطائف الخیال) / محمدصادق خاتمی ۹۶-۹۷

نقد و بررسی

- بررسی کتاب تلفظ در شعر کهن فارسی (ویراست دوم) / مهدی کمالی ۹۸-۱۱۴
برگ‌های کهن از ترجمه پارسی قرآن مجید (قرآن شیرانی) / میلاد بیگدلو ۱۱۵-۱۲۳
نقدی بر کتاب نظامی گنجوی: زندگی و آثار / مهدی فیروزیان ۱۲۴-۱۳۲

پژوهش‌های دبالتی

- مختصری درباره شیوه ضبط کلمات زبان‌های ایرانی میانه غربی، ایرانی باستان، هندی باستان و یونانی به
خط فارسی / سید احمدرضا قائم‌مقامی ۱۳۳-۱۳۷
شیوه ضبط واژه‌های متون میخی به خط فارسی / سهیل دلشاد ۱۳۸-۱۴۶

ایران در متون و منابع عثمانی (۲۶)

- زندگی و آثار فرائضی‌زاده محمدسعید افندی / نصرالله صالحی ۱۴۷-۱۴۹

دبارة نوسازی پیرین

- پاسخی به نوشته عارف نوشاهی درباره فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه کنگره /
علی صفری آق‌قلعه ۱۵۰-۱۵۵

سالنامه
میراث
میراث

(۱۴۰۲-۱۳۷۲)

نقدی بر کتاب نظامی گنجوی؛ زندگی و آثار

مهدی فیروزیان

فرهنگستان زبان و ادب فارسی
firoozian_mehdi@ut.ac.ir

نظامی گنجوی؛ زندگی و آثار (برگزیده مقالات دانشنامه زبان و ادب فارسی). به کوشش آمنه بیدگلی. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۴۰۰.

سخن نخست

یکی از خدمات ارزشمند فرهنگستان زبان و ادب فارسی در دو دهه گذشته، انتشار دانشنامه زبان و ادب فارسی بوده است. سرپرستی این دانشنامه را که در شش جلد اصلی و یک ذیل (ذیل دوم با سرپرستی مسعود جعفری در دست تهیه است) به چاپ رسیده است اسماعیل سعادت (۱۳۰۴-۱۳۹۹) بر عهده داشت و با تلاش و پیگیری او و همکارانش، یکی از طرح‌های بزرگی که فرهنگستان زبان و ادب فارسی به اجرای آن‌ها اهتمام ورزید به سرانجام رسید. بدین ترتیب پژوهشگران و دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی مرجعی نسبتاً قابل اعتماد در اختیار دارند تا بتوانند با صرف کمترین زمان اطلاعات عمومی خود را درباره شاعران و نویسندگان و آثار و اصطلاحات و انواع ادبی افزایش دهند و از دریچه مقالات این دانشنامه، وارد مرحله جدی‌تر تحقیق شوند. در کارهای بزرگی از این قسم راه یافتن کاستی و بروز سهو و خطا امری طبیعی است و از همین رو، اکنون که کار انتشار دانشنامه به انجام رسیده، بایسته است که برای رفع کاستی‌ها و

نادرستی‌های آن برنامه‌ریزی شود تا ارجح و اعتبار دانشنامه در چاپ‌های بعدی فزونی یابد.

کتاب نظامی گنجوی، که به کوشش آمنه بیدگلی منتشر شده، از دل دانشنامه زبان و ادب فارسی بیرون کشیده شده و در بردارنده نه مقاله است: ۱. نظامی گنجوی (جلال خالقی مطلق)؛ ۲. خمسه نظامی (منصور رستگار فسایی)؛ ۳. خسرو و شیرین (میرجلال‌الدین کزازی)؛ ۴. شیرین (حجت‌الله اصیل)؛ ۵. فرهاد (پائولا اورساتی)؛ ۶. خسرو پرویز (اکبر نحوی)؛ ۷. شیرین و فرهاد (مجدالدین کیوانی)؛ ۸. خمسه سرایی (مریم مجیدی)؛ ۹. اسکندرنامه‌ها (مجدالدین کیوانی). با هم چاپ شدن برخی از این مقالات در یک دانشنامه محل تأمل است. خسرو و شیرین یکی از پنج منظومه خمسه نظامی است. با وجود مقاله «خمسه نظامی» چه نیازی به نگارش مقاله «خسرو و شیرین» بوده است؟ وانگهی پرداختن جداگانه به شخصیت‌های همین داستان، شیرین و فرهاد و پرویز، در سه مقاله دیگر چه لزومی داشته است؟ خاصه که در مقاله «نظامی گنجوی» هم به طور گسترده درباره تک تک منظومه‌های خمسه نظامی سخن رفته و با همین مقاله، دانشنامه از پنج مقاله دیگر بی‌نیاز بوده است. آمدن مدخل «شیرین و فرهاد»، که اثر نظامی نیست، نیز در این کتاب نادرست است. این‌که سراینده‌گان شیرین و فرهاد نگاهی به خسرو و شیرین نظامی داشته‌اند این اثر را چندان به نظامی مرتبط نمی‌کند که نیاز باشد در کتابی ویژه زندگی و آثار وی، به ایشان و اثرشان پرداخته شود. «اسکندرنامه‌ها» هم چنین وضعی دارد. به نظر می‌رسد در مدخل‌گزینی دانشنامه آشفتگی‌ای وجود داشته و ناهماهنگی در برنامه‌ریزی‌ها باعث همسان شدن مقالات آن شده است. هرچند در هنگام تعریف مداخل دانشنامه چنین سهوهایی رخ داده است، گردآورنده کتاب می‌توانست دست به گزینشی هوشمندانه‌تر بزند و از آوردن مطالب تکراری در یک جلد بپرهیزد. مزگان گله‌داری (۱۳۹۹: ۲۷۳-۴۲۰) نیز در کتاب پنج شاعر بزرگ ایران که به سبک همین کتاب با گلچین کردن مقالات دانشنامه گردآوری و چاپ شده، سه مقاله نخست کتاب نظامی (مقالات جلال خالقی مطلق، منصور رستگار فسایی و

نادرستی‌های مقالات دیگر به مراتب بیشتر است. در این مقاله کوشیده‌ایم به جای آوردن نمونه‌های چندگانه از یک نوع غلط، از هر قسم کاستی یا نادرستی نمونه‌ای به دست دهیم. جز مبحث ارجاعات که جداگانه به آن پرداخته شده است در این مقاله نمونه‌هایی از آشفتگی نثر و اشکالات ویرایشی و نگارشی، افتادگی و ابهام در متن، بی‌دقتی و لغزش در ثبت تاریخ یا نام افراد ایرانی و خارجی، گزارش و برداشت نادرست از متن کهن، انتساب نادرست شعر به شاعر، نقص و خطا در توضیحات عروضی و بلاغی، اشتباه در نقل اشعار و... دیده می‌شود. گذشته از این، بازنگری در حروف‌نگاری کتاب نظامی گنجوی و دانشنامه زبان و ادب فارسی نیز بایسته است؛ زیرا به‌ویژه در فاصله‌گذاری کاستی‌های بسیاری در آن دیده می‌شود. برای نمونه واژه‌هایی چون «تیره رنگ» (ص ۹۰)، «جان ده و جان ستان» (ص ۸۸)، «رویین دژ» (ص ۱۰۳)، «زن ستیز» (ص ۴۵) و «گوش پیچیده» (ص ۷۱) باید با نیم‌فاصله ثبت شود.

نقد مطالب

- ۷ - ۸

گزارش نادرستی از دو بیت نظامی به دست داده شده است:

به عادت کار کردن در شب اشاره دارد:

این چاره‌زار بیت اکثر
شد گفته به چار ماه کمتر
گر شغل دگر حرام بودی
در چاره شب تمام بودی

(همان [یعنی لیلی و مجنون]، ص ۴۹، بیت ۹۱-۹۲)

که گویا باید آن را چنین دریافت که شاعر، برای اینکه داستان را زودتر به پایان رساند، تنها به کار در شب بسنده نکرده است.

سخن نظامی هیچ ربطی به آنچه نویسنده مقاله نوشته است ندارد. شاعر مدعی شده اگر مشغله دیگری جز شعر گفتن نداشت، این منظومه چهارهزاربیتی را به جای آن که در کمتر از چهار ماه بسراید، در چهارده شب به پایان می‌رساند؛ بنابراین شعر او هیچ اطلاعی درباره این که کار سرودن لیلی و مجنون در شب بوده است یا روز در اختیار ما نمی‌گذارد.

میرجلال‌الدین کزازی) را باز چاپ کرده است؛ بدین ترتیب حدود ۱۵۰ صفحه از این دو کتاب، یعنی نظامی گنجوی و پنج شاعر بزرگ ایران، کاملاً یکسان است.

هرچند در توجیه نشر کتاب نظامی گنجوی می‌توان گفت «در کنار هم آمدن مقالات مربوط به نظامی گنجوی در یک کتاب کم‌حجم با قیمت نسبتاً ارزان، دسترسی یافتن دانشجویان به اطلاعات موجود در دانشنامه درباره او را آسان‌تر می‌کند» واقعیت علمی این است که انتشار این‌گونه آثار (کتاب نام‌برده هفتمین شماره از یک مجموعه است)، خالی از شائبه کتاب‌سازی نیست. هر نه مقاله موجود در این کتاب عیناً در دانشنامه و ذیل آن موجود است و از آن‌جا که مقالات دانشنامه به ترتیب الفبایی چاپ شده، یافتن این مقالات در آن با صرف تنها چند ثانیه میسر است. گرد آوردن مقالاتی را که در سال‌های دور در مجلات و کتاب‌های پراکنده و نایاب چاپ شده نیز می‌توان نوعی کتاب‌سازی به شمار آورد، اما دست‌کم برای آن کار وقت و توانی صرف می‌شود و همین نکته توجیه‌کننده چاپ آن‌ها تواند بود. اما باز نشر مقالاتی که همگی در همین سال‌های اخیر در یک کتاب چاپ شده و در دسترس همگان قرار گرفته است چه توجیهی می‌تواند داشت؟ به‌ویژه این که نزدیک به هفتاد درصد مطالب این کتاب (۱۴۷ صفحه از ۲۱۴ صفحه مربوط به متن مقالات) پیش‌تر در کتابی که از آن یاد کردیم (پنج شاعر بزرگ ایران) به چاپ رسیده است.

اگر فرهنگستان انتشار این کتاب را ضروری می‌دید، شایسته بود نویسندگان مقالات نوشته‌های خود را تکمیل می‌کردند یا گردآورنده خود به رفع کاستی‌ها و نادرستی‌های راه‌یافته به آن‌ها می‌پرداخت، تا حاصل کار چیزی متفاوت و ویراسته‌تر از آنچه پیش‌تر چاپ شده است می‌شد. ممکن است برخی خوانندگان بپندارند که مقالات موجود در دانشنامه هیچ کاستی‌ای نداشته و گردآورنده نیازی به اصلاح آن‌ها ندیده است؛ اما چنین نیست و برای آن که ضرورت بازبینی و ویرایش دوباره دانشنامه و نیز کتاب نظامی گنجوی دانسته شود در این جا، برای نمونه و تنها با بررسی مقاله نخست کتاب، برخی از اغلاط و کاستی‌های آن را نشان می‌دهیم. این مقاله یکی از مهم‌ترین و بهترین مقالات دانشنامه زبان و ادب فارسی است و کاستی‌ها و

۸ ص

با اشاره به حاشیه‌ای که سعید نفیسی بر دیوان قصاید و غزلیات نظامی (نظامی، ۱۳۶۲: ۲۵۵) نوشته از «محمدعارف لقابی» به عنوان مؤلف مجمع الفضلاء یاد شده است. نام درست، همان‌گونه که در مأخذ مذکور دیده می‌شود، «لقابی» است (در جای دیگر «بقایی» هم ثبت شده است) و صورت نادرست «لقابی» ظاهراً حاصل لغزش نویسنده در حروف‌نگاری و سپس کوتاهی ویراستار است، و از آن جا که این خطای دانشنامه (ج ۶، ص ۴۷۹) عیناً در کتاب نظامی گنجوی تکرار شده و گردآورنده در نمایه هم نام را به صورت «لقابی» آورده، گمان لغزش چاپی درباره آن نمی‌توان داشت.

۱۰ ص

نخستین مثالی که برای غزل‌های لطیف در دیوان نظامی ذکر شده غزلی است که با این مصرع آغاز می‌شود: «با تو پدید می‌کنم حال تباہ خویش را». در خور یادآوری است که این غزل، که سند آن برای درج در دیوان نظامی چندان قوی نبوده، باز بدون سند قوی به جلال عضد نیز منسوب شده است (نک. اوحدی بلیانی، ۱۳۸۹: ۱۰۱۴/۲). البته در چاپ نامعتبر احمد کرمی از دیوان جلال‌الدین عضد هم اثری از این غزل دیده نمی‌شود.

۱۸ ص

در میان مقلدان خسرو و شیرین نظامی از «امیرخسرو دهلوی از سده هفتم ق» و «هاتفی خرجردی از سده نهم ق» یاد شده که درست است؛ اما شایسته است با توجه به سال درگذشت دو شاعر نام‌برده (به ترتیب ۷۲۵ ق و ۹۲۷ ق) زمان زیستن آن دو به شکل دقیق‌تر و چنین ثبت شود: «امیرخسرو دهلوی از سده هفتم و هشتم ق» و «هاتفی خرجردی از سده نهم و دهم ق». ضرورت دقیق بودن اطلاعات موجود در دانشنامه نیاز به توضیح ندارد.

۲۵ ص

از نمونه‌های آشفتگی نثر و کوتاهی در ویرایش زبانی متن این جملات است:

کیخسرو، دارنده جام جهان‌نما، و عقایدی که درباره قدرت دارد و نسبت «کیان‌فره» به او، چنان‌که شیخ اشراق در رساله

الواح عمادی طرح کرده است، و نیز روایت پایان کار او، یعنی دست شستن آزادانه او از قدرت و دنیا و شستشو در چشمه آب روشن، که اصل همان اسطوره آب حیوان است و پیوستن به جاودانگی، شخصیتی به مراتب بهتر از اسکندر بود.

گذشته از پریشانی نوشته، خطایی هم در آن دیده می‌شود. آن‌چه در رساله الواح عمادی یا الواح العمادیه به کیخسرو نسبت داده شده «کیان‌خرّه» است (نک: سهروردی، ۲۵۳۶: ۷۰). به نظر می‌رسد تبدیل «خ» به «ف» بدون توجه به ارجاع موجود در متن، از لغزش‌های ویراستار دانشنامه است و چنین سهوی از نویسنده، که خود به مأخذ خویش اشاره کرده، بعید می‌نماید.

۲۷ ص

درباره هفت‌پیکر نوشته شده است: «این اثر به بحر خفیف مسدس مخبون مقطوع، یعنی به وزن فاعلاتن مفاعِلن فعلن سروده شده». اولاً در این وزن، رکن اول در اصل «فاعلاتن» (مخبون از فاعلاتن وزن اصلی بحر خفیف) است که می‌توان به جایش «فاعلاتن» هم به کار برد. ثانیاً هرچند بر اساس عروض جدید هجای پایانی مصرع هرچه باشد تفاوتی در وزن ایجاد نمی‌شود و این هجا همواره بلند به حساب می‌آید، در جایی که قرار به بهره‌گیری از اصطلاحات عروض سستی است می‌بایست درباره آن دقت شود. قطع در زحافات بحر خفیف مخبون مرسوم نیست و از حذف و قصر در آن یاد می‌شود. یعنی درست آن است که درباره هفت‌پیکر از بحر «خفیف مخبون محذوف (فعلن) یا مقصور (فعلان)» سخن بگوییم.

۲۹ ص

نوشته‌اند: «چیستانی است به زبان پهلوی با عنوان مادیگان یویشت فریان». گذشته از این‌که صورت «مادیان» بر «مادیگان» ارجح است، «یویشت» غلط فاحش و «یوشت» (با واو مجهول) صحیح است.

۴۰ ص

«با آنکه سخن به لطف آب‌ست». در نقل مصرع نظامی سهوی رخ داده و «آنکه» به جای «اینکه» نشسته است. همین مصرع در صفحه ۸۳ به صورت درست نقل

دانشنامه، به سبب گستردگی و حجم زیاد کار، ویراستار دچار لغزش شده، در هنگام بازچاپ که تنها چند مقاله در دست گردآورنده بوده وجود چنین خطایی را توجیه نمی‌توان کرد.

- ص ۸۷ - ۸۸

در این جا «چند مثال برای جناس ناقص یا مُحرَف» آمده که جز آخرین مثال همگی غلط است: ۱. «مگر تیرش از جعبه آرش ست/ که از کوه او خاره با خارش ست (شرفنامه، ص ۳۴۵، بیت ۹۱)»؛ «خارش» صامتی افزون بر «خاره» در پایان دارد، پس با آن جناس زائد مذیل می‌سازد. ۲، ۳، ۴. «گیرد از زخم او گراز گریز (هفت‌بیکر، ص ۲۰، بیت ۴۳)؛ نهنگِ خدنگ از کمینِ کمان/ نیاسود بر یک زمین یک زمان (شرفنامه، ص ۱۶۹، بیت ۴۴)؛ خروشیدنِ کوسِ رویینه‌کاس (همان، ص ۱۷۹، بیت ۶۱)»؛ در این سه مثال جناس اشتقاق یا اقتضاب به کار رفته است. ۵. «ز گرد آمدن سر درآید به گرد (اقبالنامه، ص ۷۵، بیت ۸)». تنها شاهد صحیح کاربرد جناس ناقص یا مُحرَف «گرد» و «گرد» در این مصرع است و با وجود آن روشن می‌شود مراد نویسنده همین نوع بوده و در ذکر مثال‌های دیگر (و نه احتمالاً انتخاب عنوان) دچار لغزش شده است.

- ص ۹۰

بیت زیر به عنوان تنها شاهد مقاله برای «تشبیهات بدون ادات تشبیه» ذکر شده است:

چو مشکین جعدِ شب را شانه کردند
چراغ روز را پروانه کردند

در این بیت «جعد شب» اضافه استعاره (استعاره مکنیه) است و «چراغ» استعاره مصرّحه از «خورشید» است. «پروانه کردن» هم کنایه از سوزاندن و نابود کردن است و قصد نظامی تشبیه «خورشید» به «پروانه» نبوده است، زیرا هیچ شباهتی میان آن دو نیست و در واقع نیز خورشید به گرد شب نمی‌چرخد. پس در این بیت تشبیهی وجود ندارد تا بخواهیم از بود و نبود ادات در آن تشبیه سخن بگوییم.

- ص ۹۱

بیتی که به عنوان شاهد «توازن» در مقاله ذکر شده مثالی برای آرایه «ترصیع» است نه توازن یا موازنه، زیرا در آن

شده است.

- ص ۴۹

«مگر رسم زردشت آتش‌پرست (شرفنامه، ص ۵۵، بیت ۳۱)». در نقل شعر لغزشی رخ داده است. «مگر» غلط و «به‌جز» صحیح است.

- ص ۷۶

کهنه شدن برخی واژگها و واژه‌ها و ترکیبات. از جمله حرف اضافه «بذ» که در آغاز زبان فارسی در جلو همه واژه‌های آغازیده به واکه به کار می‌رفت، در شعر نظامی جز در جلو شناسه‌های آغازیده به واکه دیده نشد.

در این جاسخن از حرف اضافه «بذ» رفته و کاربرد «شناسه» نادرست است. شناسه در پایان بن ماضی یا مضارع می‌آید و بدیهی است که نمی‌تواند پس از حرف اضافه «بذ» بیاید. مراد نویسنده بی‌گمان «ضمایر» بوده است (شاید او «شناسه» را به جای «ضمیر» به کار برده باشد که این جابه‌جا کردن اصطلاحات در یک متن مرجع نادرست است).

- ص ۸۴

بند «دشوارگویی و اطناب» چنین آغاز شده است:

تردید نیست که سخن‌سنجان کلاً در این نظر با شاعر موافقاند، ولی در عین حال تردیدی نیست که این کندوکاو شاعر که حتماً و همیشه چیز تازه‌ای عرضه کند، سبب شده است که شاعر گهگاه در خط افقی داستان، یعنی در بیت‌سازی، دچار دشوارگویی شود و در خط عمودی داستان، یعنی در داستان‌پردازی، دچار اطناب.

روشن است که ویراستار دانشنامه بخشی از گفته‌های نویسنده را حذف کرده و متوجه بی‌معنا شدن جمله نخست نشده است: «تردید نیست که سخن‌سنجان کلاً در این نظر با شاعر موافقاند». در کدام نظر؟ چنان‌که اشاره شد مبحث با همین جمله آغاز شده و پیش از آن سخن از نظری نرفته تا اشاره به آن معنایی داشته باشد. گردآورنده، که دست به باز نشر مقاله زده و قاعدتاً می‌بایست دست‌کم یک بار متن را بازخوانی می‌کرد، نیز متوجه بی‌معنایی و کاستی جمله نشده است و آن را به همان صورت نادرست انتشار داده است. اگر بپذیریم که در هنگام ویرایش

شاهد تقابل سجع‌های متوازی (و نه متوازن) هستیم:

پیری نه که در میانه افتد
تیری نه که بر نشانه افتد

آن چه پس از آن ذکر شده نیز نادرست است:

مثال بلندتر این صنعت، توصیفی است در شانزده بیت از لیلی و مجنون که در آنها مصراع‌های نخستین همه با نام لیلی آغاز می‌شود، در توصیف لیلی و مصراع‌های دوم همه با نام مجنون، در توصیف مجنون:

لیلی چو ستاره در عماری
مجنون چو فلک به پرده‌داری

چنان‌که در همین یک بیت نقل شده دیده می‌شود توازنی میان کلمات متقابل دو مصرع وجود ندارد. نه «ستاره» با «فلک» هم وزن است و نه «عماری» با «پرده‌داری». این‌که تمام مصرع‌های فرد با نام لیلی و مصراع‌های زوج با نام مجنون آغاز شده گونه‌ای تکرار به‌هنجارِ واژه است و ربطی به صنعت موازنه ندارد.

- ص ۹۳

در باره «ملمع» در آثار نظامی نوشته‌اند: «نظامی این صنعت را در دو غزل به کار برده است (دیوان، ص ۳۲۶، بیت ۱۵۲۱-۱۵۲۶)؛ «اما نخستین غزلی که به آن ارجاع داده شده از سنایی غزنوی است که به خطا در دیوان نظامی نیز نقل شده است:

دی از برنگارم ناگه رسید نامه
قالت رأی فؤادی من هجرک القیامه

(سنایی، ۱۳۸۶: ۴۵۴)

- ص ۱۰۸

«بغزید کای مرد جنگ‌آزمای...» (شرفنامه، ص ۱۰۳، بیت ۲۸۱). «به جای «جنگ» در شعر نظامی «صید» آمده است.

- ص ۱۱۰

در بیت زیر، نظامی فردوسی را «ایزدشناس» می‌نامد:

ز تاریخ‌ها چون گرفتم قیاس
هم از نامه‌مرد ایزدشناس

(همان [یعنی شرفنامه]، ص ۶۶، بیت ۳۴)

از آنجا که نظامی در بیت پیش از آن به «دهقان آتش‌پرست» اشاره دارد، پس منظورش از «ایزدشناس» باید فردوسی باشد.

در نقل عبارت مذکور در بیت پیشین سهوی رخ داده است. در آن جا «آذرپرست» آمده، نه «آتش‌پرست». بیت نظامی چنین است:

دگرگونه دهقانِ آذرپرست
به دارا کند نسل او بازبست

از آن جا که اشاره به خود متن است (نه مفهوم و مضمون آن) و نویسنده نیز عبارت را در گیومه آورده، پیدا است که قصد تکرار عین لفظ نظامی را داشته است. دو سطر پایین تر «دهقانِ آذرپرست» هم آمده و ویراستار متوجه دوگانگی ضبط نشده است.

- ص ۱۱۳

«دو رشته پر ز گهر بود در دهان ما را». در مصرعی که از نظامی نقل شده «دهان» غلط و «دهن» صحیح است.

- ص ۱۱۶

سعدی غزلی دارد با مطلع «شبی در خرقة رندآسا گذر کردم به میخانه» (سعدی، ص ۸۰۳) که موضوع آن را، یعنی «رفتن شاعر شبی به جمع خراباتیان»، برگرفته از این غزل نظامی است با مطلع...

پیش از هر چیز گفتنی است در جایی که تنها یک مصرع آمده سخن گفتن از «مطلع» خالی از مسامحه نیست. شاید نویسنده در متن خود مطلع را ذکر کرده و در دانشنامه برای رعایت اختصار مصرع دوم را حذف کرده‌اند و از یاد برده‌اند که در تناسب با این حذف، «مطلع» را نیز به «مصرع» تغییر دهند.

اشکال مهم‌تر زائد بودن «را» پس از «موضوع آن» است. به نظر می‌رسد جمله در آغاز چنین بوده: «موضوع آن را...» سعدی از این غزل نظامی برگرفته است و ویراستار پس از مجهول کردن جمله فراموش کرده است در تناسب با تغییر ایجاد شده «را»ی جمله معلوم را حذف کند.

در همان صفحه از کتاب نظامی گنجوی (ص ۱۱۶) آمده است:

نظامی قصیده‌ای دارد با مطلع «گر غافل میباش مقید به هیچ جای» (همان [یعنی دیوان قصاید و غزلیات نظامی گنجوی]، ص ۲۱۸-۲۱۹) که موضوع آن را سعدی در قصیده‌ای با

این که «از» پیش از نام علی عظیم‌آبادی زائد است؛ دوم این که نام کامل نویسنده مذکور «بدرعلی عظیم‌آبادی» است (این کاستی چنان که بعدتر نشان خواهیم داد مایه لغزش دیگری هم شده است)؛ سوم این که عظیم‌آبادی تنها مؤلف منتخب الشروح نیست و حسنعلی جونپوری که نامش پس از ذکر کتاب آمده، و بدین سان مؤلف شرحی دیگر بر اسکندرنامه معرفی شده، در واقع همکار بدرعلی عظیم‌آبادی در نگاشتن منتخب الشروح بوده است (نک. نوشاهی، ۱۳۹۱: ۲۲۲۹/۳)؛ چهارم این که در پنجمین نام «گهلوی» غلط و «گلهوی» صحیح است؛ پنجم این که دو نام آخر در واقع تکرار نادرست و ندانسته نام دو مؤلف منتخب الشروح است: «بدرعلی» همان بدرعلی عظیم‌آبادی است و «میرحسینعلی» شکل نادرست نام میر حسنعلی جونپوری. ظاهراً از آن جا که نویسنده مقاله نام شارح نخست را «علی» (به جای «بدرعلی») پنداشته و نیز بدین سبب که در ذکر مجلد دوم، نسبت «جونپوری» نیامده، متوجه مکرر بودن دو نام (و نیز تبدیل حسنعلی به حسینعلی) نشده است.

***

در فهرست منابع مقاله اشکالات متعددی وجود دارد. در صفحه ۱۲۴ نام نویسنده مقاله «ساقی‌نامه بهار» (چاپ شده در پژوهشنامه ادب غنایی، دوره ۱۲، ش ۲۲، تابستان ۱۳۹۳) «مهمین سراج» نوشته شده، اما مقاله یادشده نوشته «احمد رضایی» است. نام کامل و دقیق مقاله نیز «تحلیل و بررسی ساختار ساقی‌نامه بهار» است. گذشته از این نادرستی و کاستی، در سراسر مقاله ارجاعی به منبع مذکور دیده نشد و روشن نیست چرا آن را در فهرست منابع آورده‌اند. در همین فهرست (ص ۱۲۵) نام Wesselski به خطا چنین آمده است: «Wesseski». گاهی هم محل نشر غلط یا اطلاعات چاپ ناقص است؛ مثلاً: «ناصرخسرو قبادیانی، ابومعین، دیوان، به کوشش مهدی سهیلی، تهران، ۱۳۳۹ش» (ص ۱۲۴). تصحیح این کتاب به دست نصرالله تقوی صورت پذیرفته، اما نام او در فهرست منابع مقاله ذکر نشده است.

ترتیب الفبایی فهرست منابع هم در مواردی به هم ریخته است. برای نمونه در آثار نظامی، که همگی ذیل نام او آمده و می‌بایست با نظم الفبایی از آن‌ها یاد می‌شد،

مطلع «به هیچ یار مده خاطر و به هیچ دیار» (سعدی، ص ۷۲) اقتباس کرده است.

گذشته از این که باز به مسامحه به جای «مصرع آغازین» قصیده، از اصطلاح «مطلع» که به معنی بیت نخست قصیده است استفاده شده، در ارجاع‌ها نیز روش یکسانی دیده نمی‌شود (مشخص نیست «۲۱۸-۲۱۹» به چه بخشی از قصیده اشاره دارد، زیرا کل قصیده تا صفحه ۲۲۰ ادامه دارد). مهم‌تر از این اشکال‌ها این است که نخستین مصرع غلط نقل شده است: واژه «غافل» درست و وارونه غرض سراینده را نشان می‌دهد و صورت درست «عاقلی» است؛ هجای قافیه در این قصیده «آ» است و «جای» را باید به «جا» اصلاح کرد تا قافیه درست شود. با اصلاح دو غلط یادشده، شکل صحیح مطلع چنین است:

گر عاقلی مباش مقید به هیچ جا
نشیده‌ای که ملک خدا، بنده خدا

افزون بر نکته‌های یادشده، باید گفت قصیده‌ای که نویسنده آن را نشان اثرگذاری نظامی گنجه‌ای بر سعدی دانسته‌اند به ظن قریب به یقین از او نیست و سروده نظام استرآبادی است. در واقع اگر تأثیر و تأثری در کار باشد نظام از سعدی متأثر شده است. گردآورنده دیوان نظامی خود در پانوشت بدین نکته اشاره کرده است: «این قصیده در دیوان نظام استرآبادی، شاعر قرن نهم نیز هست و با روش او بیشتر تناسب دارد» (نظامی، ۱۳۶۲: ۲۱۸). به لحاظ نسخه‌شناسی هم این قصیده سند استواری ندارد و نفیسی آن را تنها از یک منبع نقل کرده است: «نسخه‌ای که سابقاً از مآخذ مختلف گرد آورده‌ام و مرحوم وحید دستگردی به تفاریق در مجله ارمغان نقل کرده است» (همان: ۲۱۷).

- ص ۱۲۰

درباره شرح‌های نوشته‌شده بر اسکندرنامه نظامی از «شرح‌های نصیرالدین حاجب، از علی عظیم‌آبادی (به نام منتخب الشروح)، حسنعلی جونپوری، سراج‌الدین علی خان آرزو، مولوی محمد گهلوی... بدرعلی و میرحسینعلی» و... یاد شده است.

چند خطا در ذکر همین چند نام رخ داده است: نخست

هفت‌پیکر پیش از اقبالنامه آمده و مخزن الاسرار پیش از خسرو و شیرین.

بررسی ارجاعات

یکی از مهم‌ترین کارهایی که ویراستاران هر دانشنامه باید به آن توجه داشته باشند یکدستی و دقت و صحت ارجاعات است. در این زمینه هم دانشنامه زبان و ادب فارسی دچار کاستی‌های بسیار است، به گونه‌ای که با توجه به حجم چشم‌گیر اغلاط می‌توان گفت متأسفانه ارجاعات این دانشنامه قابل اعتماد نیست. در این جا تنها به ذکر چند نمونه (باز هم تنها برگرفته از مقاله نخست کتاب نظامی گنجوی) بسنده می‌کنیم.

گاهی در ارجاع، نام کتاب مأخذ ذکر نشده است. مثلاً در صفحه ۴۸ مصرعی از شرفنامه بدون ذکر نام کتاب و تنها با ارجاع به شماره صفحه و بیت آمده است: «که بی فتنه ترکی ز مادر نژاد (ص ۳۷۲، بیت ۲۵۹)». نویسنده فراموش کرده نام کتاب را بنویسد، ویراستار دانشنامه هم به نیامدن نام مرجع توجه نکرده و مع‌الأسف در باز چاپ مقاله نیز این کاستی برطرف نشده است.

گاهی به خطا در ارجاع به یک کتاب، نام کتابی دیگر ذکر شده است. مثلاً در صفحه ۱۰۴ نوشته شده: «اشاره به افسانه عروسان آبی (شرفنامه، ص ۱۶۲، بیت ۹۳-۹۹)». اما افسانه عروسان آبی در اقبالنامه آمده است نه در شرفنامه. با مراجعه به متن اقبالنامه نیز مشخص می‌شود شماره صفحه و بیت درست است و تنها نام کتاب، که البته بسیار مهم‌تر از صفحه و بیت است، غلط نقل شده است. بسیاری از اعداد مربوط به صفحه و بیت هم در ارجاعات غلط است و این حجم از اغلاط نشان می‌دهد که دست‌اندرکاران دانشنامه به بررسی صحیح ارجاعات در مقالات نپرداخته‌اند، یا اگر بررسی‌هایی هم شده ناقص و ناکافی بوده است. گاه شماره صفحه افتاده و در ادامه شماره بیت هم غلط است. برای نمونه، در صفحه ۵۹ آمده است: «در مقدمه خسرو و شیرین خود را به سبب داشتن اثری چون مخزن الاسرار از سرودن "هوسنامه" سرزنش می‌کند (خسرو و شیرین، بیت ۵۹-۶۹)». نخستین نکته‌ای که خواننده

را از بروز خطا در ارجاع آگاه می‌کند این است که برای اشاره به لفظ «هوسنامه»، که تنها در یک بیت آمده، به ۱۱ بیت ارجاع داده شده است. دومین نکته که یافتن بیت مأخذ نویسنده را دشوار می‌کند آن است که شماره صفحه‌ای برای آن ذکر نشده است. از آن‌جا که بیت شمار کتاب خسرو و شیرین، در هر بخش جدا از بخش‌های دیگر ثبت شده و هر بار از بیت ۱ آغاز می‌شود، معلوم نیست ابیات ۵۹-۶۹ در کجای کتاب است. از سوی دیگر، وقتی با جست‌وجو در کتاب محلّ مورد نظر نویسنده را می‌یابیم، متوجه می‌شویم که شماره بیت‌ها هم در ارجاع غلط ذکر شده است. مطلبی که نویسنده از آن سخن گفته در بیت ۳۳ صفحه ۵۹ آمده است.

در برابر نمونه پیشین که شماره صفحه از ارجاع فوت شده بود، گاهی شماره صفحه نادرست ذکر شده است. مثلاً در صفحه ۱۰۳ چهار ارجاع متوالی به هفت‌پیکر آمده که هر چهار غلط است: «دیو سپید (همان [یعنی هفت پیکر]، ص ۳۶، بیت ۳۸۴)، هفت خان (همان، ص ۶، بیت ۲۲-۲۳)، دوازده رخ (همان، ص ۶، بیت ۲۲-۲۳)، رویین دژ (همان، ص ۵۳، بیت ۴۸)». در ارجاع نخست شماره صفحه درست ۲۱۸ است. در ارجاع دوم و سوم صفحه ۶ غلط است و پس از بررسی متن کتاب نشانی دو واژه را در صفحه ۲۴ هفت‌پیکر می‌یابیم (شماره بیت‌ها درست است. هنگامی که اطلاعات موجود در دو ارجاع متوالی یکسان است، به جای تکرار شماره صفحه و بیت می‌بایست نوشته می‌شد: «همان‌جا»). در ارجاع چهارم هم شماره صفحه نادرست است و هم عدد بیت. با جست‌وجو در متن هفت‌پیکر روشن می‌شود شماره صفحه باید ۱۸۰ باشد و شماره بیت ۴۶. از این گذشته «دژ» هم باید به «دز» اصلاح شود، زیرا قافیه مصرع قبل «عاجز» است و با «دژ» بیت دچار عیب قافیه می‌شود:

دزد گنج از حصار او عاجز
کاهنین قلعه بد چو رویین‌دز

(نظامی، ۱۳۹۴: ۱۸۰، بیت ۴۶)

بی‌دقتی در ذکر شماره‌ها گاه به گونه‌ای است که برای دریافت نادرستی آن نیازی به مراجعه به مأخذ ابیات نیست. مثلاً در صفحه ۱۰۸ دو بیت از نظامی نقل شده،

بیت نخست از این ۲۵ بیت را نشان می‌دهد. می‌بایست در تناسب با ذکر ابیات اوّل و آخر، شماره صفحه‌ای که ابیات مورد نظر در آنجا به پایان می‌رسد، یعنی صفحه ۲۷۸، هم در ارجاع می‌آید. نمونه دیگر از همین دست در ذکر شماره صفحات در صفحه ۸۶ دیده می‌شود: «سوگندنامه‌ای در سی و چهار بیت پدید آمده است (اقبالنامه، ص ۲۰۱، بیت ۵۷-۹۰)». شماره ابیات کامل ذکر شده، ولی شماره صفحه ناقص است (صحیح: ص ۲۰۱-۲۰۳). در همین صفحه (ص ۸۶) نمونه‌ای دیگر نیز از همین کاستی وجود دارد: «پرویز در بیست و سه بیت به همه چیز شیرین، از چشم خمار او گرفته تا به خاک پای او، سوگند می‌خورد (خسرو و شیرین، ص ۶۲۴، بیت ۱۵-۳۷)». ابیات یادشده گذشته از صفحه ۶۲۴ در صفحات ۶۲۵-۶۲۷ نیز آمده و شکل صحیح ارجاع چنین است: ص ۶۲۴-۶۲۷، بیت ۱۵-۳۷.

امثال این ارجاعات ناقص در کتاب بسیار است، به گونه‌ای که یافتن عکس آن دشوارتر است. با ذکر این سه ارجاع متوالی در صفحه ۹۶ از ذکر نمونه‌های دیگر در می‌گذریم: «وصف شب (مخزن الاسرار، ص ۴۹، بیت ۱-۱۲؛ خسرو و شیرین، ص ۵۰۶، بیت ۴-۴۶؛ لیلی و مجنون، ص ۳۳۰، بیت ۱-۵۷)». ارجاع صحیح و کامل چنین است: «وصف شب (مخزن الاسرار، ص ۴۹-۵۰، بیت ۱-۱۲؛ خسرو و شیرین، ص ۵۰۶-۵۱۲، بیت ۴-۴۶؛ لیلی و مجنون، ص ۳۳۰-۳۳۶، بیت ۱-۵۷)».

منابع

- اوحدی بلیانی، تقی‌الدین محمد (۱۳۸۹). عرفات العاشقین و عرصات العارفين. تصحیح ذبیح‌الله صاحبکاری و آمنه فخراحمد. تهران: میراث مکتوب و کتابخانه مجلس.
- سعادت، اسماعیل (۱۳۹۵) (به‌سرپرستی). دانشنامه زبان و ادب فارسی. ج ۶. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- سنایی غزنوی، ابوالمجد (۱۳۸۶). غزل‌های حکیم سنایی غزنوی. تصحیح یدالله جلالی پندری. تهران: علمی و فرهنگی.
- سهروردی، شهاب‌الدین (۲۵۳۶). سه رساله از شیخ اشراق. به تصحیح و مقدمه نجفقلی حبیبی. تهران: انجمن شاهنشاهی فلسفه ایران.

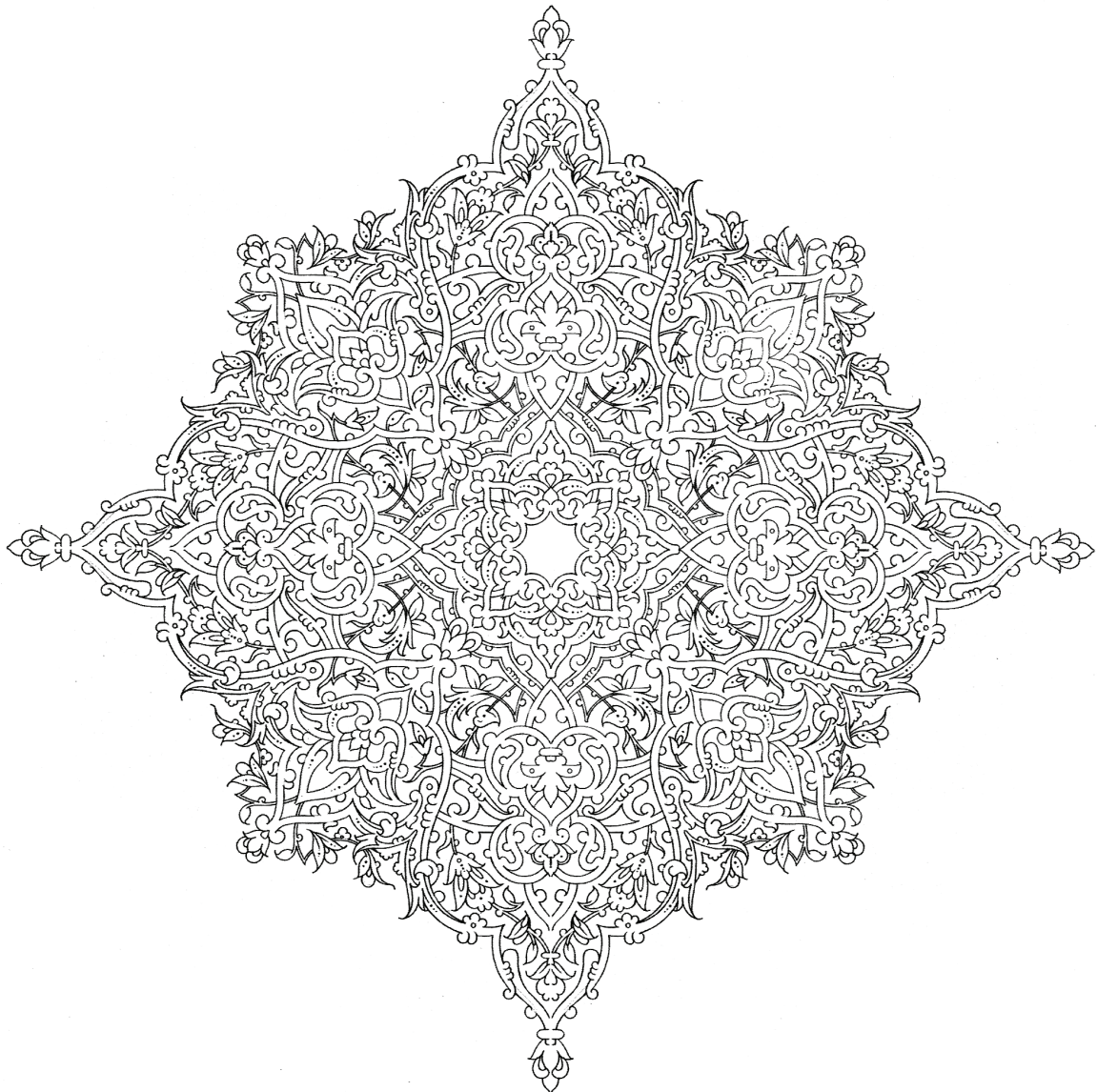
اما در ارجاع به سه بیت اشاره شده است: «(اقبالنامه، ص ۱۲۶، بیت ۱۵-۱۷)». بدون دیدن اقبالنامه هم بدیهی است که لغزشی رخ داده است. با مراجعه به منبع مشخص می‌شود که باید به بیت‌های ۱۵-۱۶ ارجاع داده شود. در ذکر شماره صفحه هم کوتاهی شده، زیرا بیت ۱۶ در صفحه ۱۲۷ آمده، پس صورت صحیح ارجاع چنین است: (اقبالنامه، ص ۱۲۶-۱۲۷، بیت ۱۵-۱۶).

نمونه‌ها بسیار است و در این جا به ذکر یک خطای فاحش دیگر بسنده می‌شود. در صفحه ۴ آمده است: «دهی کوچک بوده، چنان‌که حاسدان شاعر به طعنه می‌گفتند "نباشد طول و عرضش نیم فرسنگ" (خسرو و شیرین، ص ۷۸، بیت ۱-۱۴۹)». نخستین نکته این است که یک مصرع در گیومه قرار گرفته، ولی در ارجاع به کتاب شماره ۱۴۹ بیت آمده است. اگر بپنداریم خواست نویسنده نه تنها ذکر مأخذ همین مصرع که اشاره به کلّ ماجرای دیدار نظامی با قزلشاه و... بوده، باز هم ارجاع مذکور را آشکارا نادرست می‌یابیم؛ زیرا ابیات ۱ تا ۱۴۹ در یک صفحه (که در اینجا «۷۸» ثبت شده) نمی‌گنجد. از این گذشته حتی همین مصرع مذکور هم در صفحه‌ای که ذکر شده نیامده است. بنابراین، از هر دید که به ارجاع مذکور بنگریم چیزی جز غلط در آن نمی‌بینیم. نشانی صحیح مصرع نظامی، که بسیار دور از جایی است که در مقاله ذکر شده، چنین است: خسرو و شیرین، ص ۷۹۴، بیت ۱۲۹.

یکی دیگر از اشکالات پربسامد در ارجاعات دانشنامه زبان و ادب فارسی بی‌توجهی به مرز و محدوده مطلب منقول یا موضوع ارجاع است. بدین معنی که گاهی در ارجاعات تنها شماره صفحه‌ای که مطلب از آنجا آغاز شده آمده و شماره صفحه‌ای که مطلب مورد نظر در آنجا به پایان می‌رسد ذکر نشده است. این عیب زمانی بیش‌تر به چشم می‌آید که در همان ارجاعات، شماره ابیات، به‌طور دقیق از آغاز تا انجام، ذکر شده است. برای نمونه در صفحه ۸۵ آمده است: «شاعر بیست و پنج بیت در توصیف آتش سروده است (همان [یعنی شرفنامه]، ص ۲۷۶، بیت ۲۵-۴۹)». سخن از ۲۵ بیت رفته و به درستی شماره بیت نخست و بیت پایانی در ارجاع آمده است، اما صفحه‌ای که در ارجاع ذکر شده تنها محلّ درج

- گله‌داری، مژگان (۱۳۹۹) (به‌کوشش). پنج شاعر بزرگ ایران. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- _____ (۱۹۳۴). هفت پیکر. به سعی و اهتمام و تصحیح ه. ریتروی. ریقا. استانبول: مطبعة دولت.
- _____ (۱۹۴۷). اقبالنامه. به تصحیح ی. ا. برتلس، ترتیب‌دهنده متن علمی و تدقیقی ف. بابایف. باکو: فرهنگستان علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان.
- _____ (۱۹۴۷). شرفنامه. به تصحیح ی. ا. برتلس، ترتیب‌دهنده متن ع. ع. علیزاده. باکو: فرهنگستان علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان.
- _____ (۱۹۶۰). خسرو و شیرین. مصحح متن علمی و انتقادی ی. ا. برتلس، ترتیب‌دهنده متن لهو الکساندروویچ خه‌تاقوروف. باکو: فرهنگستان علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان.
- نظامی گنجوی (۱۳۶۲). دیوان قصاید و غزلیات نظامی گنجوی. مقدمه و تصحیح سعید نفیسی. تهران: فروغی.
- نوشاهی، عارف (۱۳۹۱). کتاب‌شناسی آثار فارسی چاپ‌شده در شبه‌قاره (هند، پاکستان، بنگلادش) از ۱۱۹۵ تا ۱۴۲۸ ه. تهران: میراث مکتوب.

Table of Contents

Editorial

The Written Heritage Research Institute: Thirty Years of Endeavour..... 5-6

Articles

- A Review of the Oldest Manuscript of Nizami-ye 'Arūzī's *Chahar Maqala* (The Four Treatises), Copied in the 8th Century AH. / **Amir ARGHAVAN** 7-18
- The Kujujī Poets: Families, Poetry, and Forms of Patronage in Azerbaijan and Beyond (Fourteenth to Seventeenth Centuries) / **Christoph WERNER**; Translated by **Mehdi RAHIMPOUR** 19-35
- The Bilingual Inscription of Zalamkot / **Ehsan SHAVAREBI**; with a contribution by **Ingo STRAUCH** 36-55
- Anūshīrvān's Pand-Nāma (Book of Wisdom); A Newly-Found Manuscript of Amīr-Al-Shu'arā, Burhāni-yi Nayshābūrī's Composition / **Mehdi TAHMASEBI** 56-69
- The Mention of the Persian Gulf in Dictionaries of The Hebrew Bible and Talmud / **Heidar EIVAZI** 70-72
- Resāle-ye *Rumūz-i Tahrīr-i 'Ibārāt* (A Treatise on the Use of Punctuation in Writing) / **Ali BOUZARI** 73-78
- A Study on a Couplet of Anvarī's *Diwan* (Collection of Poems) / **Mahmoud ALIPOUR** 79-81
- Tazkirat-Al-Mu'āsirīn* (Memoirs of the Contemporaries): An Obscure Memoir of Persian Poets / **Jamil JALEBI**; Translated by **Anjom HAMID** 82-89
- A Newly-Found Couplet of Sanā'ī / **Mohsen AHMADVANDI** 90-92
- Shared Persian and Arabic Adages and Allusions Commonly Used In Palestine / **Soheil YARI GOLDARREH** 93-95
- 'Arif-i Īji or 'Arif-Al-Hay Isfahāni (A Contemplation on an Erroneous Reading by The Editor of *Latā'if-Al-Khīyāl* (Subtleties of Imagination)) / **MohammadSadegh KHATAMI** 96-97

Reviews and Critiques

- A Review of *Pronunciation in Classical Persian Poetry* (Second Edition) / **Mehdi KAMALI** 98-114
- Old Folios of a Quran Translation In Persian (The So-Called Shīrānī Quran) / **Milad BIGDELOU** 115-123
- A Review of *Nizami-ye Ganjawā: Life and Works* / **Mehdi FIROUZIAN** 124-132

Essays on Research

- Notes on the Transliteration of Middle Iranian, Old Iranian, Sanskrit, and Greek Words into Persian Script / **Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI** 133-137
- Cuneiform Texts in Persian Script: Transliteration and Transcription / **Soheil DELSHAD** 138-146

Iran in Ottoman Texts and Sources (25)

- Life and Works of Muhammad Sa'id Efendi / **Nasrollah SALEHI** 147-149

On the Previous Articles

- A Response to 'Arīf Naushahi's Article on *The Library of Congress Catalogue of Persian Manuscripts* / **Ali SAFARI AQ-QALEH** 150-155

Gozaresh-e Miras

98 - 99

Quarterly Journal of Textual Criticism,
Codicology and Iranology
Third Series, vol. 7, no. 1 - 2, Spring - Summer 2022
[Pub. Winter 2024]

Proprietor:

The WRITTEN HERITAGE RESEARCH INSTITUTE

Managing Director & Editor-in-Chief:

Akbar Irani

General Editor:

Masoud Rastipour

Managing Editor:

Younes Taslimi-Pak

Cover:

Mahmood Khani

Print:

Miras

No. 1182, Enghelab Ave.,
Between Daneshgah St. & Abureyhan St.,
Tehran, Iran

Postal Code: 1315693519

Tel: 66490612, **Fax:** 66406258

Website: www.mirasmaktoob.com

E-mail: gozaresh@mirasmaktoob.ir

Table of Contents

Editorial

The Written Heritage Research Institute: Thirty Years of Endeavour..... 5-6

Articles

- A Review of the Oldest Manuscript of Nizami-ye 'Arūzī's *Chahar Maqala* (The Four Treatises), Copied in the 8th Century AH. / Amir ARGHAVAN 7-18
- The Kujujī Poets: Families, Poetry, and Forms of Patronage in Azerbaijan and Beyond (Fourteenth to Seventeenth Centuries) / Christoph WERNER; Translated by Mehdi RAHIMPOUR 19-35
- The Bilingual Inscription of Zalankot / Ehsan SHAVAREBI; with a contribution by Ingo STRAUCH 36-55
- Anūshīrvān's Pand-Nāma (Book of Wisdom); A Newly-Found Manuscript of Amīr-Al-Shu'arā, Burhāni-yi Nayshābūrī's Composition / Mehdi TAHMASEBI 56-69
- The Mention of the Persian Gulf in Dictionaries of The Hebrew Bible and Talmud / Heidar EIVAZI 70-72
- Resāle-ye Rumūz-i Tahrīr-i 'Ibārāt (A Treatise on the Use of Punctuation in Writing) / Ali BOUZARI 73-78
- A Study on a Couplet of Anvarī's *Diwan* (Collection of Poems) / Mahmoud ALIPOUR..... 79-81
- Tazkirat-Al-Mu'āsirīn* (Memoirs of the Contemporaries): An Obscure Memoir of Persian Poets / Jamil JALEBI; Translated by Anjom HAMID 82-89
- A Newly-Found Couplet of Sanā'ī / Mohsen AHMADVANDI 90-92
- Shared Persian and Arabic Adages and Allusions Commonly Used In Palestine / Soheil YARI GOLDARREH 93-95
- 'Arif-i Īji or 'Arif-Al-Hay Isfahāni (A Contemplation on an Erroneous Reading by The Editor of *Latā'if-Al-Khīyāl* (Subtleties of Imagination)) / MohammadSadegh KHATAMI 96-97

Reviews and Critiques

- A Review of *Pronunciation in Classical Persian Poetry* (Second Edition) / Mehdi KAMALI 98-114
- Old Folios of a Quran Translation In Persian (The So-Called Shīrānī Quran) / Milad BIGDELOU..... 115-123
- A Review of *Nizami-ye Ganjawi: Life and Works* / Mehdi FIROUZIAN 124-132

Essays on Research

- Notes on the Transliteration of Middle Iranian, Old Iranian, Sanskrit, and Greek Words into Persian Script / Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI 133-137
- Cuneiform Texts in Persian Script: Transliteration and Transcription / Soheil DELSHAD 138-146

Iran in Ottoman Texts and Sources (25)

- Life and Works of Muhammad Sa'id Efendi / Nasrollah SALEHI 147-149

On the Previous Articles

- A Response to 'Arīf Naushahi's Article on *The Library of Congress Catalogue of Persian Manuscripts* / Ali SAFARI AQ-QALEH 150-155